

reïment causat per l'excés de calors', mot que sembla haver produït el verb bal. *alsurar* 'irritar, sulfurar' (I, 368a19ss.); o potser sigui d'*orsa*, variant d'*ossa*, usual en el País Val. (OS); *fer* (l') *orsa* 'fer el ridícul (amb gests i ganyotes)', d'on *fer ursula* 'fer gesticulacions violentes', per la influència d'*ursura* (?).

Ursi, úrsids, V. *ós* *Ursura*, V. *arsura* (ARDENT) *Urtar, urtes* (a ~), V. *áurtar* *Urtic*, amb variant *búrtic*, que s'ha citat com a usual a Ribagorça, a l'article 10 *AURTAR*: d'un hostaler de l'Alta Ribagorça J. Coromines va sentir a la V. de Bof el retrat: «és un home molt *búrtic*, i això retrau los clients» (1973) 'bròfec, sorrot, suturn' *Urticàcies, urticació, urticals, urticant, urticària*, V. *ortiga* *Uruga*, V. *eruga* *Urús* 15 (pir.-or.), fr. *heureux* (gallicisme intolerable) *Urxella, urxeller, urxica*, V. *orxella* *Us*, V. *vós* *Ūs*, interj., l'usa Pere d'A. Penya: «I.: Y tu, què creus? C.: Qui? Jo? *Ūs!* No crec res i tot ho crec» (*Id'Or* I, 129)

ŪS, del ll. *ŪSUM*, -*ŪS*, id., derivat d'*ŪTĪ* 'usar' □ 1.ª *doc.*: orígens (*CostTort.*, Llull etc.).

«Totes les carreres de la Ciutat, e de tot lo terme són a profit e a comunal *ús* de Senyoria, e de ciutadans, --- E en les carreres de la Ciutat pot cascú en la frontera de son alberch posar taules, estolons, o pilars» (*CostTort.*, ed. Oliver, p. 10); *haver* (= *tenir*) en *ús*, en Llull: «Cada ciència ha mester los vocables per los quals mills sia manifestada; e car a aquesta ciència demostrativa sien vocables escurs, e que los hòmens 30 lecs no *han en ús*, e car nós façam aquest libre als hòmens lecs --- ab plans vocables parlarem d'esta ciència» (*Libre del Gentil*, «Pròleg», *Obres essenc.* I, 1057a); *ús de raó*, en el *Tirant* (ed. Ag. III, 72); *saber* (*alguna cosa*) per llong (*llarg*) *ús*, en Muntaner, *Cròn.*, cap. 89, ed. Col. Pop. Barc., II, 63.12; «Quin celiandre / per a lonch *ús*» (*Spill*, 9727), «yo-n fiu Déu strany / --- / el adorf / --- / contra mon *hus*» (id., 8084); «Aquell mot no *està més en ús*» (Lacav.), *fer mal ús d'alguna cosa, costum posat en ús* (id.).

En el llenguatge legal antic *ús*, emprat sovint en plural, havia pres el sentit de 'costums públics o reals esdevinguts lleis per l'ús';¹ era, doncs, sinònim d'*usatges* (infra), *usances* (infra) i de *costums* o *costumes*, i solia usar-se, amb certa freqüència, juntament amb aquests darrers mots: «--- la qual covinença --- porà ésser contra lo general *ús et costuma* e observància de Catalunya» (*Commem. de Pere Albert*, *NCl.* XLIII-XLIV, 145.22, text de mj. S. XIII, ms. S. XIV); «E aytant tost lo senyor rey jurà mantenir e observar furs e privilegis generals, *uses e costumes* d'Aragó, de Tarol e de Ribagorça» (S. XIV, *DAG.*); a. 1435 «com vós sapiats haver jurat servir, mantenir et defensar la jurisdicció e drets del senyor rey e de servir las dites constitucions et privilegis, *usos et custums*» (*Man. Ardits* I, 315, *DAG.*); la frase a *ús e a costum de*, en el *Tirant* (ed. Ag. I, 232). Nòtem a més, *bons usos*, amb valor de *privilegis i franquícies* («--- *bons usos* del regne de Mallorca», doc. mall. de 1388, *DAG.*)² en oposició a drets forçosos com *questa, forcia, toltes*. JCoromines

anota a Viladamat (Alt Emp., 1958) *camí de mal ús* 'pas admès per prescripció', terme legal.

DERIV.: *Usatge* 'ús', 'costum', 'ús (consum)', antiq. [«Custuma és un dret confermat per *usatge*» (*Usatges*, 129.4); Jaume I «E dixem-los nós que ells erraven en lur enteniment, car nós havíem estat en plus de lochs que ells no havien, e conexíem mills l'*usatge* dels sarraïns que ells no fayen» (*Cròn.*, cap. 446, ed. Barc., VIII, 36); Llull «Miserericordiós Senyor, *usatge* és d'infant qui plora que enans calla» (*Contempl.*, 280, 27); Ausiàs March «L'esperiment y ells (=els) juhús veig fallir; / Fortuna y Cas los torben llur *usatge* ('ús, acció d'usar)'» (LXXXII.8); «Lig-se en les històries que les virtuts de moltes persones il·lustres són estades obscures y sega per lo *usatge* ('consum') del vi» (text S. XVI?, *DAG.*);³ «lo *usatge* del pa ---» (Agustí, *Secrets Agric.*, 90); MilàF («la llengua se mantenia verge y gens rebregada, y disposta per nous *usatges*» (ed. Gili, 1883, p. 268)], derivat d'*usus* amb el sufix 20 -ATICUM. Aquest mot des d'un principi s'especialitzà, en el llenguatge legal, en l'accepció de 'costums fets lleis per l'ús, dret consuetudinari', i, com és ben sabut, els *usatges* així formades, en el període feudal, fora del *Forum Judicum*, hereditat dels hispano-gots, foren ordenats i promulgats per Ramon Berenguer I cap als anys 1058-1060, i ens han vingut, en la traducció catalana, en la famosa compilació *Usatges de Barcelona* (editat per *NCl.* XLIII-XLIV): «Com lo senyor En Ramon Berenguer, comte e marchès de Barçelona, --- hac onor e vi (=viu) e conec que en tots plets de la terra no podien ésser observades les "Ligs godes", e vi molts clams e molts plets que aquelles "Ligs" no jutyaven especialment, --- ab la molt sàvia muller sua Na Dalmur, establí e més *usatges* ab què tots temps los clams e les malefetes fossen destrets, --- jutyats, e ordenats» (ib., pp. 52-53); «[*Hec sunt Usualia*.] Aquests són los *Husatges* de les custumes de tot que-l senyor En Ramon Berenguer --- e Na Dalmur --- establiren tots temps en lur terra tenir» (ib., 53.26ss.); Muntaner ens diu que Anfós III, esdevingut rei feia poc, va anar a Barcelona amb tots els prelats i rics-homes i afegeix que «ell féu a Barcelona tot ço que a fer havia, complidament ---; e jurà los *usatges* e llibertats e franquees a tots los cavallers» (*Cròn.*, cap. 293, ed. Barc., IX, 7.29). En el període medieval *usatges* s'havien aplicat, a més a més, a 'tributs consuetudinaris', 'drets pecuniaris deguts al senyor feudal', 'prestacions establertes per l'ús': a. 1068 «Vendimus vobis iam dictum comitatum --- cum totis aliis honoribus et *usaticos*» (E. Rodon, *I. c.*, p. 251; molts exs. llatins citats del *Liber Feudorum Major* allí); «siats franch a tot peatge, leuda e *usatge*» (doc. d'Eiv., S. XIV, *DAG.*); «--- franch e quití de tot *usatge*, servitut... No sien tenguts de pagar nengun sens (=cens) ne *usatge*» (*Privil.* de la Vall d'Aneu, *DAG.*).

Usual [StVicentF: «La V.^a gràcia del sant Spirit és sciència *usual* ('pràctic, usable'); mas no parle de altra sciència (gramàtica etc.), mas de aquesta que sàpia regir si mateix, e governar segons la voluntat de Déu» (*Sermons* I, 155.25); 1507, Busa-Nebr., «*Vusual* cosa: